

Elçin İsgəndərzadənin poeziyasında Vətən obrazı

Bahar Bərdəli (Məmmədova)

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: baharmemmed3@gmail.com

Annotasiya. 1990-cı illər ədəbi nəslinə mənsub olan Elçin İsgəndərzadənin poetik yaradıcılığı çox zəngindir. O, müxtəlif mövzularda qələmini sınaıyıb. Lakin keçən əsrin 90-cı illərinin xüsusi mövzuları da olub: müstəqillik uğrunda gedən mübarizə və itirilmiş müqəddəs Qarabağ torpaqları. Bu mənada Elçinin poeziyasında Vətənin obrazı xüsusi yer tutur. Onun istər şeirlərindən, istərsə də poemalarından Vətənin tərənnümü qırmızı xətt kimi keçir. Bu məqalədə onun “Qürbətə uçurtdum şeirlərimi”, “Qanlı şeir”, “Sevdalı gilənar yarpağı”, “Qan”, “Qalırımı” və s. kimi vətən şeirləri, “Şahmar şikəstəsi”, “Məmməd Araz qayası” və s. poemaları təhlilə cəlb edilmişdir.

Məqalədə filologiya elmləri doktoru Vəqif Yusifli, Xalq şairlərindən Məmməd Araz və Nəriman Həsənzadə, habelə, yazıçı Qərib Mehdi və bir neçə müəllifin fikirlərinə də istinad edilmişdir.

Açar sözlər: Elçin İsgəndərzadə, Qarabağ, Vətən, poeziya, obraz, tərənnüm

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 11.01.2021; qəbul edilib – 25.01.2021

The image of the Motherland in the poetry of Elchin Iskanderzade

Bahar Bardali (Mammadova)

Doctor of Philosophy in Philology

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: baharmemmed3@gmail.com

Abstract. The poetry of Elchin Iskanderzadeh, who belongs to the literary generation of the 90s, is very rich. He wrote on various topics. But there were also themes from the 90s of the last century: The struggle for independence and the lost sacred lands of Karabakh. In this sense, the image of the Motherland occupies a special place in Elchin's poetry. The theme of glorification of the Motherland runs like a red thread in his poems. This article selected and analyzed his poems about the Motherland – “I sent my poems to a foreign land”, “Bloody poem”, “Cherry leaves in love”, “Blood”, “Does it stay”, etc., his poems – “Shahmar's shikeste”, “The Rock of Mamed Araz” and his other works.

The article also mentions the views of those who wrote about the work of the poet – Ph.D of Philology Vagif Yusifli, People's poets Mammad Araz, Nariman Hasanzade, writer Garib Mehdi and a number of other authors.

Keywords: Elchin Iskanderzade, Karabakh, Motherland, poetry, image, chanting

Article history: received – 11.01.2021; accepted – 25.01.2021

Giriş / Introduction

Şair, tərcüməçi, texnika elmləri doktoru, professor Elçin İsgəndərzadə 1990-cı illər ədəbi nəslinə mənsubdur. Onun ilk kitabı – “Yaşamaq dərsi” 1996-cı ildə çap olunmuşdur. Şairin təbii, səmimi, real həyatı əks etdirən poetik yaradıcılığı çox zəngindir. O, müxtəlif mövzularda

toxunub. Çoxşəxslilik mövzularda qələmini sınayıb. 90-cı illərin baş mövzusu Vətən, onun müstəqillik uğrunda apardığı mübarizə, işğal olunan Qarabağ və qaçqın-köçkünlərin problemləri olub.

Əsas hissə / Main Part

E.İsgəndərzadənin də bir şair olaraq baş mövzusu Vətən və onun ağır yükü, keşməkeşli həyatı olub. Şuşada doğulan, Ağdamda böyüyən Elçinin poeziyasından Qarabağ dərdi, ağrısı, yangısı qırmızı xətt kimi keçir. Şairin bu mənada “Qürbətə uçurtdum şeirlərimi”, “Qanlı şeir”, “Sevda gilənar yarpağı”, “Qan”, “Qalır mı”, “Qızılgül ləçəyinə yazılmış duyğular” və onlarca şeirləri diqqəti çəkir:

*Oğul odu Qarabağlı ola,
Özü də qərrib şair,
sinəsi dağlı ola...
Və günlərin bir günü
Gedib çıxsa Dördyola...
Öndə Ağdam, qənşər Şuşa... [2, s.21]*

Dörd yolun ayrıcında qalan şairin lirik qəhrəmanı böyüdüüyü torpağa gedə bilmir. Çünki yağı düşmən yolları da, hər bəndi, bərəni də kəsib. “Ürək qanlı bir çiçək, // Könül sınıq bir şüşə... // Ümidin qolları bağlı, // bütün yolları bağlı...” – deyir lirik qəhrəman.

Şair dostu, eloğlu Əbülfət Mədətoğluna müraciətən yazdığı “Sevda gilənar yarpağı” şeirində Elçin Vətən ağrısını belə təsvir edir:

*Dilim qabar oldu, Vətən deməkdən,
Balam doğulduğu kəndi soruşur
Hər gün məndən...
... Vətən – başımın balası...
İndi mən dərdin oğluyam,
Balam dərdimin balası... [2, s.27]*

Xalq şairi Məmməd Araz Elçinin poeziyasını, xüsusilə Vətən mövzulu əsərlərini yüksək qiymətləndirib: “Bədii, poetik sözün ilahi dəyəri hamıya bəllidir. Bədii sözün dəyərini, qiyməti

tini bilənləri SÖZ həmişə müqəddəs ucalığa yüksəldib... Şübhəsiz ki, həmin yüksəlişin poetik məkanını müəyyənləşdirən Allah vergisiydi... Bu baxımdan gənc şair E.İsgəndərzadənin poetik ilham mayasının Allah vergisi olmasını mən çoxdan, lap əvvəldən duyub hiss etmişdim”. Daha sonra Xalq şairi Elçinin Vətən şeirlərinə də toxunur: “Elçinin şeirlərində Vətənə, torpağa doğma, məhrəm münasibət bütün tarixi çağlararla, yəni onun dünənə baxış, bu gününə qayğı və sabahına narahatçılıq hissləri, vətəndaşlıq yangısı ilə poetik şəkildə əks olunur” [6, s.5-6].

*Dağlarına yağan qarlar
Saçlarına dən salırmı?
Yurd oğulsuz, oğul yurdsuz,
Olurmu, qardaş, olurmu? [2, s.31]*

Öz doğma yurdundan, torpağından didərgin, qaçqın, köçkün düşən şair bunu heç cür qəbul edə bilmir. “Bu qızmar yay günündə sümüklərim üşüyür, // Qarabağ kəhərləri buxovlarda tövşüyür...” – deyir şair.

Filologiya elmləri doktoru Vaqif Yusifli Elçinin yaradıcılığından bəhs edərkən yazır: “O, huşyar gözü ilə ətrafında baş verən hadisələri izləyir, təbii ki, bunlardan təsirlənir və içindəki təəssüf və acıları şeirə çevirirdi. Həm də bu dövrün, ölkədə baş verən neqativ halların bütövlüyünə, ən ümdəsi isə itirilmiş torpaqlarımızın alınacağına ümidlərlə yaşayırdı” [9, s.27-28].

Düşmən əsirliyində qalan dağlar hər gecə şair yuxusunun qonağı olur. Gecələr o torpaqların hər otunun, çiçəyinin həmərsin qoxusu Ayı da yer üzünə endirir: “O qərrib dağların ruhu girər şair yuxusuna, // Gecə ay da uçub gələr bir həmərsin qoxusuna!”

Qarabağ torpağının yetirdiyi yaradıcı insanlara – Famil Mehdiyev, Aqıl Abbasa, Əbülfət Mədətoğluna, Qulu Ağsəmə, İlham Qəhrəmana ... üzünü tutan şair sanki dərini, ağrı-acısını onlarla bölüşür. “Hayana baxırsan zülmət... hayana baxırsan qaranlıq, // Qaranlıq, zülmət, qan və qaçqınlıq. // – Ehey! Hardasınız, ehey, İnsanlıq!” Qarabağı bürüyən qaranlıq, qan insanlıqdan uzaq düşüb, – düşünür şair.

“Elçinin həyat və yaradıcılıq marşrutu belədir: Şuşa–Gəncə–Bakı–Dünya. Elmdə professor səviyyəsinə çatıb. Şairliyi ondan geri qalan deyil. Onlarla kitabın müəllifidir. Xeyli sayda əsərləri xarici dillərə tərcümə olunub. Haqqında kitablar yazılıb...” [4, s.17] Bu sözlərin müəllifi Gəncədə şairin müəllimi olmuş yazıçı Qərib Mehdiyevdir. Yazıçı daha sonra yazır: “Elçinin poeziyasında vətəndaşlıq hissləri, çağırışları çox güclüdür. O, erməni işğalçıların Qarabağda törətdiyi ağrı-acıları yaşasa da, heç vaxt ruhdan düşmür” [4, s.59].

1997-ci ildə yazılan “Haray, Malibəylim, haray” şeri bu günümüzə necə səsləşir:

*“Döz” deyilir, dözəmmirəm, ay Allah,
Övladların səfərbərdi, bax, vallah,
Bu gün, sabah qovuşarıq inşallah,
Haray, Malibəylim, haray !!!* [2, s.67]

E.İsgəndərzadə dünyanın bir çox ölkələrini gəzib, onlara şeirlər həsr edib. Qərb ölkələri, Şərq dünyası, Amerika həyatı onun bir çox əsərlərində öz bədii həllini tapıb. “Qırx qapılı dünyanın otuz doqquzundan keçdim... // Qırxıncı qapıdayam, – yenə bu taleyi seçdim...” – deyən şair nədən, kimdən, haradan yazır yazsın, mütləq ordan Vətən boy verir:

*Parisdə Yenisey meydanından keçirəm, –
Şuşada dolaşır Xarıbülbul sevdalı xəyalım...*
[2, s.193]

“Sənət hansı məkanda, harada yaranmasından asılı olmayaraq beynəlmiləl hadisədir. Bu mənada, sənətkar da mahiyyət etibarilə dünya vətəndaşı, planetar düşüncə daşıyıcısıdır. Hamının qəbul etdiyi bu həqiqətin təməlinə zərif bir sirr yatır: Hisslərin dili ümumbəşəridir!” [5, s.8-9]

Bu qəbildən olan şairin “Trabzon”, “İstanbulda Orxan Vəlini düşünərkən”, “Moskvada ilk bahar”, “Bir Misir gözəlinə”, “Buxaresdə yağış”, “Nevanın sahilı”, “Fələstinli Xalidin havası” kimi şeirləri çox diqqətəlayiqdir.

“Fələstinli Xalidin havası” şeirində şair Fələstinli qaçqın Xalidlə Qarabağ qaçqını Məmmədin taleyini müqayisə edir. Doqquz uşaq atası Xalid kədərin “tunc heykəli”nə dönüb minarələrin kölgəsində. O, Fələstin şairlərinin dərli, ələmi, düşmən tapdağında inləyən Vətən şeirlərini dua kimi oxuyur. Şair özü də dua edir: “İlahi, sən özün qoru Fələstin şairlərini, // Fələstin göylərini, Fələstin körpələrini, // ...Fələstin didərginlərini...” Bu qaçqınlıq, didərginlik həyatını qarabağlı Məmməd də yaşayır:

*Qarabağ qaçqını Məmmədə
Yaman oxşayır fələstinli Xalid...
Onun da gözlərində bir cüt Xarıbülbul
Qan içində ölümə gülümsəyir elə bil...*
[2, s.189]

“Elçinlə Xalidin – müəlliflə qütbət qəhrəmanının dərli şərikliyi, tale oxşarlığı var... Şairin uçarlı fikri, xəyalı bir şüa kimi Şuşadan sıyrılaraq bir Günəş kimi bütün dünyaya yayılır... Elçin İsgəndərzadə bir söz arısı olaraq Dünyanın uzaqlarına, ucqarlarına qədər uça bilir” [4, s.56-57]. Elçin bir alim kimi Avropa, Asiya ölkələrində elmi konfranslarda, simpozimlarda iştirak edir. Lakin bu anlarda belə şair Elçin alim Elçini tərk etmir. Şair Elçin istər Qərbi Avropada – Almaniya, Fransa, Polşa, istər Suriyada, Fələstində, ya Monqolustanda, Çində olsun, mütləq xalqların dərli yükünü ədəbiyyata gətirir və bəşəri nəticə çıxarmağı bacarır. Real həyat hadisələrini poetik şəkildə əks etdirən şair az sözlə böyük mətləbləri səmimi və ustalıqla ifadə edə bilir. İstər heca vəznində, istər sərbəst formada, fərq etməz, Elçin ağır yüklü fikirlərini, düşüncələrini misralara hopduraraq sağlam şəkildə oxucusuna ötürür. “Elə dəyərlər var ki, o, bütün Türk dünyası üçün müqəddəsdir. Torpağını bir an belə olsun düşmən tapdağında görmək istəməyən, buna dözə bilməyən, buna səbri-qərarı çatmayan Türk, digər Türk yurdlarındakı qandaşlarına bir haray salıb, ocaq çatıb köməyə

səsləyir, bu dar günündə hamının bir olmasını, düşməyə qarşı savaşmasını istəyir” [8, s.38].

Şairin “Ürəyimin sevda türküləri” adı altında yazıb topladığı şeirləri də çox maraq doğurur. “Qazi türküsü”, “Ovqat türküsü”, “Vətən Türküsü”, “Savaş türküsü”, “Vüsal türküsü”, “Müjdə türküsü”, “Türklər türküsü”... cəmi otuz iki türkü Elçin poeziyasının inciləridir, – desək, səhv etmərik. Hər türkü bir mövzuya həsr olunub. “Vətən türküsü” şairin böyük arzusunu ifadə edir:

*Yolum o yurd səmtindədir,
Düşün izimə-izimə!
Ya Qələbə, ya da Ölüm,
Qoşul sözümə-sözümə! [2, s.140]*

Qarabağa gedən yol döyüşdən, savaştan keçir. Bunu bilən şair ya Qələbə, ya da Ölüm deyir. Əgər bu yolda şəhid olarsa, son arzusunu, vəsiyyətini də edir: “Qaldır döyüş bayrağını, hayqır zəfər sorağını, Ölsəm, Şuşa torpağını səpin gözümə-gözümə...” “Savaş Türküsü”, “Müjdə türküsü”, “Vüsal türküsü” isə “Vətən türküsü”nün ideya-siyasi, poetik davamıdır. Digər türkülər Vətən torpağının çiçək təbəssümüdür. Vətənin ovqatı, tərənnümüdür.

“Bu türkülərin hər biri ayrıca bir məzmunla malikdir və deyək ki, bu türkülərdə Rəsul Rzanın “Rənglər” silsiləsinin yaradıcı təsiri hiss olunur. Yəni Elçin İsgəndərzadə assosiativ şeirə müraciət edir... Rəsul Rzanın silsiləsi ilə “Türkilər”i birləşdirən də assosiyasiyaya meyildir” [9, s.64].

“Ebrülər...Ebrülər...” adı altında toplanan şeirlər şairin Vətən–Dünya–Kainat haqqında fəlsəfi düşüncələrinin, duyğularının məcmusudur.

“Elçin İsgəndərzadənin yaradıcılığında Şuşa harayını eşidirəm. O, Xarıbülbülün əvəzinə oxumalı, qarlı Qızılgülün yerinə danışmalıdı... O, üzünü tək bir oxucuya yox, bütün türk dünyasına tutub danışır, tanıdığı şəxsiyyətlərə müraciət edir. Gah ürək sözünü, gah da əsrin sözünü deməyə çalışır” [7, s.5-6].

E.İsgəndərzadənin irili-xırdalı iyirmi iki poeması var. Bu poemaların da əksəriyyəti vətənə, onun təbiətinə, yaradıcı, qurucu insanlarına həsr olunub. “Məmməd Araz qayası”, “Bu qala – bizim qala”, “Turan savaşının nəğmələ-

ri”, “Şahmar şikəstəsi”, “Mavi Mərmərə” kimi əsərləri məhz bu qəbildəndir. Poemalarında da Elçin nədən, hardan, kimdən yazırsa yazsın, mütləq orada Qarabağ dərini də “əridir”, Şuşa həsrətini də dilləndirir, Araz çayına da sığal çəkir, Təbriz harayını da eşitdirir.

“Məmməd Araz qayası” şair Məmməd Arazla həsr olunsun da, əslində burada yalnız şairin ayrı-ayrı misraları səslənir. Mövzu, məqsəd, ideya isə Vətəndir, onun parçalanmış torpaqları, arzuları, tikələnmiş bütövlüyü, cərgəsi pozulmuş dağları, dərələridir:

*Ağlama Ana Vətən,
Sən hönkürüb ağlasan
Daş üstündə su yanacaq!
Sən ağlasan Məmməd Araz
Yuxusundan oyanacaq... [3, s.163]*

Əslində burada Məmməd Araz vətənləşmiş, ağrı-acı simvoluna çevrilmiş bir şair obrazıdır. Məmməd Araz özündə Şuşa həsrətini də, Araz dərini də, Təbriz yanğını da, Ərkin, Savalanın hiddətini də tək daşıyır. Əgər müasir şairləri yerinə, mövqeyinə, dəsti-xəttinə, poeziyasına görə qruplaşdırsaq, mən Məmməd Arazı Fizulidən sonra ikinci ağır dərd yükü olan şair hesab edərdim. Bu mənim baxış bucağımdan görünən Məmməd Arazdır. Poemanı oxuduqca Elçinin də mövqeyinin eyni olduğu görünür:

*Mən Şuşasız solan Xarıbülbüləm,
Mənim Şuşam cənnət kimi diyardı...
Hardan baxsan açıq, aydın görünür –
Məmməd Araz Araz üstə Çınardı!..*
[3, s.168]

Məmməd Arazın məşhur misraları Elçinə poemanı yazmaq üçün ideya – ilham verir, yol göstərir, kömək olur: “Bir qayaya söykənmişəm, deyirəm kaş, // Bax beləcə daşa dönəm yavaş-yavaş...” Beləcə Məmməd Araz obrazı poemanı oxunaqlı edir, rəvnəqləndirir, poema isə ədəbiyyatın yaddaşında daşlaşıb əbədləşir:

*Bir qaya Fizulidi, bir qaya Koroğludu,
Buludlara baş vurur Məmməd Araz qayası...
Nurdan yoğrulub sanki bu qayanın mayası!*
[3, s.174]

Elçinin ölməz şairimiz Şahmara həsr etdiyi “Şahmar şikəstəsi” poeması da düşmən tərəfindən həbs olunmuş Qarabağdan bəhs edir. Müəllif burda da Şahmarın misralarından işiq, güc, qüvvət alaraq yola çıxır. Şair bu əsəri ilə, əsərdə sərgilədiyi düşüncə-fikirlərilə bir daha sübut edir ki, bütün şairlərin taleyi eynidir, onlar Vətənin bir parçasıdır və Vətəndə daşlaşmış qayadır, əksəriyyəti də ağır dağıdır, ağrının simvolidir.

“Şahmar şikəstəsi”ni muğam-rekviyem hesab etmək olar. Poema maraqlı quruluşa malikdir. Müəllif poemanın təsir gücünü daha da artırmaq üçün qəhrəmanı Şahmar Əkbərzadənin də şeirlərindən yerli-yerində istifadə edir”. Elçinin yaradıcılığına bir kitab həsr edən yazıçı Qərib Mehdi fikirlərini sübut etmək üçün daha

sonra yazır: “Rekviyem-muğamın şöbələri Elçinə, təsnifləri, rəngləri isə Şahmara məxsusdu. Bu təsniflərdə, rənglərdə Şahmar, xəbərdarlığından, harayından qalmır” [4, s.67-68].

Elçinin digər poemaları da ayrı-ayrı şəxslərə ithaf olunsada, məqsəd eynidir: Vətənin taleyi, onun ağır yükü və bu yükün şairlər tərəfindən daşınması, onların dünyaya çatdırılması, etirazın yüksəlişi, ədəbiyyatda yeri, mövqeyi. “Elçin İsgəndərzadə yazdığı poemalardakı qəhrəmanları yalnız hissin təsiri ilə vəsf etmir. O, qəhrəmanlarını öyrənir, keçdikləri həyat yolunu, əməllərindəki uğurlarını, fəalliyətlərindəki xeyirxahlıqlarını məhz bir insanşünas kimi tədqiq edir. Bəlkə də, onun bu tədqiqatının uğurlu olmasında alimliyi köməyinə çatır” [1, s.53].

Nəticə / Conclusion

Biz Elçin İsgəndərzadənin Vətəni tərənnüm edən poetik yaradıcılığına qısa bir nəzər saldıq. Aydın oldu ki, Elçinin bir qarabağlı yazar kimi bütün şairlərə, ən çox qarabağlı şairlərə üzünü tutaraq Vətənin dərini poetik hayqırmaq gücü var. Eyni zamanda dərini onlarla bölüşmək bacarığı, poetik üsulu var. İstər şeirlərində, istərsə də poemalarında üz tutduğu şairlər ordusu var. Onun bir zamanlar yazdığı “Daha ümid yox qismətə, / zülm etdilər bu millətə, / qan qisası qiyamətə / qalırımı, ana, qalırımı?!” – poetik sualına indi ürəklə cavab veririk ki,

xeyir, şair, inan ki, qalmır! Və nə yaxşı ki, Elçinin üz tutduğu, Qarabağ dərini, acısını danışdığı o şairlər ordusunda olanların əksəriyyəti – Aqil Abbas, Əbülfət Mədətoğlu, Qulu Ağsəs, İlham Qəhrəman, Vəlif Quliyev, Rəşad Məcid, Ramiz Rövşən... bu gün həyatdadır və azad olmuş Şuşanın, küllü Qarabağın azadlıq dastanını bir yerdə yazacaqlar. Demək, nə xoş ki, Elçinin dünən dərini danışdığı şairlərlə bu gün sevincini, Vətən sevgisini bölüşmək imkanları da var.

Ədəbiyyat / References

1. Buludxan Xəlilov. Bəyaz doğulan şeirlər. Bakı: Vektor, 2014.
2. Elçin İsgəndərzadə. Seçilmiş əsərləri. I cild. Bakı: Vektor, 2017.
3. Elçin İsgəndərzadə. Seçilmiş əsərləri. II cild. Bakı: Vektor, 2017.
4. Qərib Mehdi. Elçin – el üçün. Bakı: Vektor, 2014.
5. Murad Köhnəqala. Ağ poeziyanın işığı. Bakı: Vektor, 2019.
6. Məmməd Araz. İstedaddan xəbər verən misraların işığı. Ön söz.
7. Nəriman Həsənzadə. Elçin İsgəndərzadə yaradıcılığı. Ön söz.
8. Oktay Hacımusalı. Turan savaşçısı. Bakı: Vektor, 2018.
9. Vaqif Yusifli. Bu, Elçin İsgəndərzadədir... Bakı: Vektor, 2015.

Образ Родины в поэзии Эльчина Искандерзаде

Бахар Бардали (Мамедова)

Доктор философии по филологии

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: baharmemmed3@gmail.com

Резюме. Поэтическое творчество Эльчина Искандерзаде, принадлежащего к литературному поколению 90-х годов, очень богато. Он писал на разные темы. Но были и темы 90-х годов прошлого века: борьба за независимость и захваченные священные земли Карабаха. В этом смысле образ Родины занимает особое место в поэзии Эльчина. Тема прославления Родины проходит красной нитью в его стихах и поэмах. В этой статье были отобраны и проанализированы его стихи о Родине – «Отпустил свои стихи на чужбину», «Кровавое стихотворение», «Влюбленные листья вишни», «Кровь», «Остается ли...» и др., его поэмы – «Шикесте Шахмара», «Скала Мамед Араза» и другие его произведения.

В статье также упоминаются взгляды писавших о творчестве поэта – доктора филологических наук Вагифа Юсифли, Народных поэтов Мамед Араза, Наримана Гасанзаде, писателя Гариба Мехди и ряда других авторов.

Ключевые слова: Эльчин Искандерзаде, Карабах, Родина, поэзия, образ, воспевание